

הדרך היומית

עלון יומי ללומדי הדרך היומית יו"ל ע"י מדרשית הדרך היומית פ"ת

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת עבודה זרה

דף מט, ב - נו, ב

סיכום הדרך

נושא היום: הגדרת מרקוליס. שביעית וחול המועד באיסור מלאכה. עבודה זרה ע"י מקל דרך עבודת פנים והשחתה. פירות וכלים בראש מרקוליס. זביחת בעל מום. זביחה למרקוליס. שימוש במרחץ של ע"ז. איסור הנאה מע"ז מזמן עשייה או עבודה. אוכל הנעשה תקרובת. ביטול ע"ז. גוי וישראל. בעל חי שלו ושלחברו. נעבד בקרקע. סוף ע"ז ע"י קנאת ד'. גת ויין מגוי ומישראל שלא שומר טהרה.

שהתבאר שמותר ואילו בברייתא מבואר עד ר"ה מותר ולא בר"ה, **ביאר רבינא** פיתום הפירות בשביעית אסור, אבל שימון המונע נזק קיומי לאילן מותר. **אמר רב סמא בנו של רב אשי לרבינא**, לרב יוסף הוקשה מדוע לרפא פצע של עץ אסור בחול המועד, וסיכת שמן מותר, הרי עניינם ממש דומה. **זה** הייתה כוונת רב יוסף בשם רבה, שאין חכך ולא בן חכם שיתרץ ברייתא זו.

דף נא
אמר רב יהודה בשם רב, ע"ז שצורת העבודה שמקשקים במקל לעשות קול וכד', אם **שבר** מקל בפניה חייב, שצורה זו כעבודת פנים של שבירת מפרקת בזמן השחיטה. אם זרק מקל בפניה פטור. **שאל אביי** מדוע לא נחשיב כ"זורק" ויהיה חייב. **אמר לו** שצריך זריקה שמתפשטת לצדדים וכאן במקל לא מתקיים. שאל אביי, **מבואר בברייתא** אם האכיל הע"ז צואה, או שניסך עביט של מי רגליים, חייב. עביט של מי רגליים הוא בדרך זריקה, ומה שייך בצואה. **מבאר** הגמ' שמדובר בצואה לחה.

דברי רב שעבודה כעין זביחה יש בה חיוב אע"פ שאינה כעבודת פנים, תלויה במחלוקת תנאים, **לדעת רבי יהודה** אם שחט חגב לע"ז, חייב. **ולרבנן**, פטור. הבינה הגמ' שהמחלוקת בנידון הנזכר זביחה שאינה עבודת פנים. **דוחה הגמ'**, לכו"ע צריך עבודת פנים, ושונה דין החגב שצווארו דומה לצואר בהמה.

אמר ר"נ בשם רבה בר אבוב בשם רב, ע"ז שצורת עבודתה במקל אם שבר מקל בפניה, חייב ונאסרת משום תקרובת. ואם זרק, חייב ולא נאסרת. **ביאר ר"נ לרבא**, כדי להתחייב צריך כעין זביחה המשתברת. **ולגבי אבני מרקוליס** אמר ר"נ ששאל את רבה בר אבוב והוא שאל את חייב בר רב, **ושאל את רב**, ואמר לו שזה כעיקר עבודה זרה עצמה ולא מחמת היות האבנים תקרובת. **ודבר זה פשוט למ"ד שע"ז נאסרת מיד** אפילו בלא שעבדו אותה, **ולמ"ד** שנאסר רק אחרי שעבדו, **ביאר ר"נ** שאבני מרקוליס שונות משום שכל אחת נעשית ע"ז ותקרובת לאבן האחרת. ובאמת האחרונה צריכה להיות מותרת, **ואמר ר"נ** אם אתה יודע מה היא לך תקח אותה. ולרב אשי אף האחרונה אסורה משום שכל אבן נהיית תקרובת לעצמה ולחברתה.

אם מצא בראש המרקוליס כלים וכד', אינם אסורים. אבל אם **מצא פירות** כגון ענבים, שיבולים, יינות, שמנים וסלתות, אסורים. **שואלת הגמ'** למ"ד האמור לעיל (רב גידל, רבא) שדבר הנעבד בפנים וצורת עבודה משתברת נאסר, והרי שמן ויין מובן שנאסרים משום ששייך כעין פנים, ויש בהם זריקה. **אבל** ענבים ושיבולים וכד', אין בהם פנים, ואין בהם זריקה. **ביאר רבא** לעולא מדובר שבצר את הענבים וכד' לצורך הע"ז ולכן נאסרים מתחילה.

אמר רבי אבהו בשם ר"נ, זובח בהמה בעלת מום לע"ז, פטור, המקור "זובח לאלהים יחרם בלתי לד' לבדו" איסור זביחה הוא כעין זביחה של פנים. **זן רבא**, אם מדובר במום קל שבעין, הרי לגבי במה של בני נח דבר זה כשר וראוי לקרבה, א"כ אף בע"ז יש לומר שיש בזה חיוב. **אלא** מדובר במקריב בהמה מחוסרת איבר **שאמר רבי אלעזר** מחוסר איבר אסור בהקרבה לבני נח, שנאמר "ומכל החי מכל בשר שנים מכל" התורה אמרה להביא בהמה שחיים כל ראשי איבריה. **שואלת הגמ'**, שהרי מ"ומכל החי" למדנו למעט טריפה, מבאר הגמ' שנלמד מ"לחיות זרע". **ולמ"ד** טריפה יולדת הרי לא יכול למעט מ"לחיות זרע", **מבאר הגמ'** שלמד מ"אתך" בדומים לך. ולא שייך לומר שנה היה טריפה שהרי נאמר "תמים", ומה **שנאמר** "צדיק" מתייחס למעשיו, ועדיין **שואלת הגמ'** אולי מתייחס למעשיו ודרכיו, **דוחה הגמ'** שלא שייך לומר שנה היה טריפה שהרי הקב"ה אמר לו להכניס בדומים לו, א"כ כל מי שהכניס לתובה היה טריפה, וזה לא יתכן. **ונאמר** "אתך" ו**נאמר** "להחיות זרע" שלא יהיו רק צוות בעלמא ויכול אף סריסים, קמ"ל להחיות זרע.

אמר ר"א, שוחט בהמה למרקוליס חייב למרות שאין זה צורת עבודתה, "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים" ו**דרשו** לצורת עבודה שאינה כדרכה. **שואלת הגמ'** שהפסוק נדרש לגבי איסור שחוטו חוץ בבמה, אע"פ שהקדיש את הבהמה בזמן שהיה מותר לזבוח בדומים. **ביאר רבא** היות **רבא** ונאמר "ולא יזבחו" ובהמשך **עוד** יש כאן ב' דרשות, **דרשה אחת** כאמור על ע"ז שלא כרכה, ו**דרשה נוספת**

דף מט, ב-ג
לדעת רבי ישמעאל ג' אבנים העומדות ביחד ליד עבודה זרה "מרקוליס" אסורות, וב' אבנים מותרות. **לדעת רבנן**, מה שנראה שנפל מהע"ז והיה בשימושה אסור, **ואבנים** שאינם סמוכות ואין לצרפם לע"ז, מותרות.

מבאר הגמ', רבנן סברו שעובדים אף לשברים ולכן כל שנראה שהיה בשימוש הע"ז אסור, **ולדעת רבי ישמעאל** דנה הגמ' מה סבר אם עובדים לשברים הרי אף ב' אבנים אסורים, ואם לא עובדים לשברים הרי אף ג' עבדים לא נאסרות משום שאינם ע"ז שלמה. **ביאר רב יצחק בר יוסף בשם ר"נ**, אם ידוע שהאבנים נפלו מהמרקוליס, לכו"ע אסורים, **ואפילו למ"ד** שאין עובדים לשברים, זה רק בע"ז שאין הדרך לעבוד לשברים, אבל מרקוליס שזה דרכה בודאי אסורים אף האבנים. **ונחלקו רבנן ור"י** באבנים שלא ידוע אם הם נפלו מהמרקוליס, ודווקא במרוחקות מעט, שבקרובות שיש תלות שנפלו מהמרקוליס לכו"ע אסור. **וביאר המשנה** "בצד מרקוליס" הכוונה בתוך ד' אמות. **ורבי ישמעאל** סבר, שנהגו עובדי הע"ז לעשות מרקוליס קטן בצד הגדול, ולכן כאשר יש ג' אבנים שהם בדמיון לע"ז הגדולה, אסור בהנאה, וב' אבנים אין לאסור. **ולדעת רבנן**, אין עושים מרקוליס קטן בצד גדול, לכן אין נפק"מ במספר האבנים אלא בצורת השייכות שלהם.

בברייתא מבואר "אבנים שנשרו מהמרקוליס" אם נראים שייכים לו אסורות וכו', והרי לפי הביאור הנזכר בידוע שנשרו ממנו לכו"ע אסור, **ביאר רבא** שבברייתא צריך לגרוס "אבנים שנמצאו".

עוד מבואר בברייתא שרבי ישמעאל אסר ב' אבנים שנמצאים במרחק של תפיסה מהמרקוליס, וג' אסר אפילו במרחק גדול יותר. **ביאר רבא**, בתפיסה אחת באמת אסר ב' אבנים, ובב' תפיסות לא אסר ב' אלא רק ג'. **והאפשרות** באופן שיש בתוך הד' אמות תל קטן שנחשב מרוחק כדי לא לאסור ב', ובג' חוששים למרקוליס קטן. **ובאמת** עיקר המרקוליס זה דווקא באופן שיש ב' אבנים ואחת על גביהם כמבואר בברייתא, **אבל** לגבי מרקוליס קטן כאשר יש ג' אבנים אף לא בסדר זהה, אסור בהנאה.

ביתו של ינאי המלך נחרב, גויים העמידו באותו מקום מרקוליס, באו גויים אחרים שאינם מאמינים בע"ז נטלו את האבנים ועשו מהם דרכים, היו מהחכמים שהלכו על אותם דרכים, והיו שלא הלכו על אותם דרכים, **אמר ר"נ** הרי רבי מנחם ברבי סימאי המכונה "בן של קדושים" הלך באותם דרכים א"כ אין לחוש. **ונקרא** "בן של קדושים" משום שלא הסתכל בצורה של המטבע. האוסרים סברו כדעת רב גידל שאמר בשם רב חייב בר יוסף שתקרובת ע"ז אין לה ביטול עולמית ולמדו מבעל פעור שהוקש לזבחי מתים. והמתירים סברו שהתקרובת האסורה לעולם היא רק בדרך עבודת פנים.

אמר רב יוסף בר אבא, רבה בר ירמיה הגיע למקומו ואמר ברייתא, גוי שנטל אבנים ממרקוליס וציה בהם את הדרך, מותר. וישראל שעשה כן, אסור. **ואמר רב יוסף** שאין מי שיבאר ברייתא זו. אמר רב ששת שביאור הברייתא, היה קשה לרב יוסף שהרי תקרובת אסורה עולמית, **והביאור** כדברי הגמ' שעבודות פנים בתקרובת אסור לעולם ולא עבודות חוץ.

עוד הביא רב יוסף בר אבא בשם רבה בר ירמיה, מותר ליטול תועלים מהאילן בשביעית וכן לרפא פצע שעל האילן. אולם בחול המועד אסור. ובין בחוה"מ ובין בשביעית אסור לגזום ענפים לתועלת. ואם כבר האילן חתוך מותר לשים שמן בין בחוה"מ ובין בשביעית. **ביאר רבינא**, בשביעית התורה אסרה מלאכה ולא נאסר טירחה. בחול המועד טירחה יתירה אסור, לכן יותר חמור חוה"מ בשביעית. **והותר לרפא פצע אילן** משום שזה העמדת האילן עתה שלא ינזק, משא"כ **ניזום** אסור שזה מלאכה הבא לתקן דבר עתידי ולהשביחו יותר. **ואם הוקשה לרב יוסף** דין תיקום האילן, ממה שנאמר בברייתא שמותר לעשות בערב שביעית ומבואר שבשביעית עצמה אסור. **ביאר רבינא** שיתבאר כדברי רב עוקבא בר חמא שיש ב' סוגים של **חפירות** שעושים תחת העצים, לצורך השבחה אסור. אבל לצורך מניעת נזק מותר. וכן יש ב' סוגים של תיקון יש השבחה והיא אסורה, ויש מניעת נזק והיא מותרת. **וכן לגבי** הדין של סיכה,

בעיר בירם עלה גוי להוריד לולב מהעץ בשעה שירד נגע ביין של ישראל שלא בכוונה (מחלוקת גירסאות האם נגע בראש הלולב או בידו. ע"י תוספות ד"ה ה"ג), **רב התיר** למכור את היין לגוי. **שאלו רב כהנא ורב אסי** והרי רב הוא זה שאסר מנע של תינוק ביין, **אמר להם רב**, בשתייה אסור ולא בהנאה. **אמר רב** תינוק בן יומו אוסר ועושה יין נסך. **שאל רב שימי את רב**, מבואר בברייתא קנה עבדים מגוי שמלו ולא טבלו, רוק ומדרס טמא בשוק, וי"א טהור. היין, **המדולים** עושים יין נסך, **והקטנים** לא עושים, וגדול וקטן הכוונה שבקיא בענין ע"ז. **הרי מבואר** שקטנים לא עושים יין נסך. **מבארת הגמ'** הקטנים מתייחס לגבי בני שפחות שגדלים אצל ישראל ולא עושים יין נסך במגעם. ומה שהשוותה הברייתא לגבי טומאה של רוק ומדרס. ולמ"ד שמתה, **ביאור דברי** הברייתא שעבדים בדומה לבני השפחות שכאשר הם מלו וטבלו לא עושים יין נסך, ושלא **כדברי ר"נ בשם שמואל** שאמר שעבדים אפילו שמלו וטבלו עושים יין נסך עד שתשקע שם ע"ז מפייהם. **וביאר רבי יהושע בן לוי**, שיעור זמן לאחר יב' חודש. **והקשו על שמואל** כנזכר בדברי הברייתא, שמבואר שאם מלו וטבלו לא עושים יין נסך, **ביאר שמואל** לדעתו שדווקא בני השפחות לא עושים יין נסך, אבל קונה עבדים עושה. **והדמיון** בין בני שפחות לעבדים רק לגבי דיני טומאת מדרס ורוק. ולמ"ד טהור באו לומר שקטנים לא עושים יין נסך כלל, **לאפוקי** מדברי רב שאמר שתינוק בן יומו עושה יין נסך.

עיונים על הדף

איסור הזכרת שם עבודה זרה.

הבאנו לעיל (עיונים, מא מב מג) ולמעשה דברי התוס' נמצאים כאן, אבני בית קוליס אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהם. רש"י לעיל ביאר שקורין לע"ז מרקוליס.

על זו הדרך ביאר רש"י בב"מ (כה, ב) בעי רב אשי כאבני בית קוליס מהו וכו'. רש"י ביאר (ד"ה כאבני) "מרקוליס והיא שם עבודה זרה" וכו'. בתוס' (בב"מ שם ד"ה כאבני; ולפנינו ד"ה אבני) ביאר, ששם העבודה זרה הוא "קילוס" מלשון שבה, וחד"ל קראו לאותה עבודה זרה "מרקוליס", היינו הפוך מהקילוס, מר-קוליס, לגנאי ללעג ולקלס.

אלא שצריך להבין בלשון התוס' "מכאן אמר ר"ת דאין שם עבודה זרה מרקוליס אלא "קילוס" (לפי גירס המהר"ם), מה הראיה "מכאן", כל מה שמבואר בגמ', ספקו של רב אשי בענין מציאת מטבעות בצורה מסוימת, מהיכן הוכיח ר"ת שאין שם העבודה זרה מרקוליס.

ואמנם הקשה בשיטה מקובצת לאידך גיסא, רב אשי הסתפק בשלשה מטבעות המונחות שניים זה ליד זה ושלישית על גביהם, מדוע הזכיר שם עבודה זרה לצורך הדוגמה. הרי יש איסור לומר לחברו נפגש ע"י עבודה זרה פלונית (רש"י עה"ת שמות כג, יג; סנהדרין סג, ב; רמב"ם עבודת כוכבים ה, יא; קיצור שו"ע קסז) ומבואר שאף לצורך אסור להזכיר שם עבודה זרה, א"כ איך יתכן שרב אשי הזכיר בספקו את שם העבודה זרה. וביאר בשיטת"ק כדברי ר"ת שאין שם העבודה זרה "קוליס", אלא "קילוס". וחכמים מתוך גנאי ובזיון קראו לע"ז "קוליס".

מעתה מובנת ראייתו של ר"ת, "מכאן אמר ר"ת", ממה שהסתפק רב אשי לגבי סימן הנחת המטבעות בצורה של "אבני בית קוליס", ולא חשש רב אשי להלכה שאין מזכירין שם עבודת כוכבים, מוכח מכאן ש"קוליס" זה תיקון של חד"ל ולא השם העצמי.

בענין זה של הזכרת שם ע"ז, פסק המהר"ם שיק (שו"ת קעא), מעשה שכתבו על מצבה תאריך לועזי, ונקט דהוי איסור דאורייתא של "ושם אלהים אחרים לא תזכירו". שזה המקור לאיסור להזכיר שם עבודה זרה. ובכלל זה הנידון לכתוב על המחאות (שיקים) תאריך לועזי. (עי' רמב"ן עה"ת שמות יב, ב; שו"ת גנזי יוסף קו; שו"ת שערי צדק יו"ד קנה; שו"ת פרי השדה ח"א ג; תורת משה פרשת בא; ועי' בהרחבה פסקי תשובות סי' קנו) פסחים קד

האם יש איסור להסתכל בצורת המטבעות?

אמרו על רבי מנחם ברבי סימאי שנקרא "בנם של קדושים" משום שלא הסתכל בצורת המטבע. וכעין זה אמרו בגמ' בפסחים קד, א. דעת התוס' לפנינו (ג, א ד"ה ה"ג) הביאו גמ' בשבת (קמט, א) שאסור להסתכל בדיוקן מצד אל תפנו אל האלילים והמעלה של רבי מנחם הייתה שאולי י"ל שבמטבע שאין דיוקן ורגיל להסתכל בה אין איסור אפילו הכי הוא לא הסתכל. מבואר בדבריהם שיש איסור בכל מטבע אלא בדברים שרגילות להסתכל בהם לא חששו.

אולם תוס' בשבת (קמט, א ד"ה ודיוקני) חילקו בין מטבע שעשוי לשם ע"ז שבו יש איסור לבין מטבע שעשוי לנוי ומידת חסידות שגם בזה לא להסתכל. (ועי' מג"א סי' שז' סקכ"ג, שנחלקו האם יש איסור להסתכל בצורה שנעשתה לשם נוי ולא לשם ע"ז אולם נקט שראיה בעלמא לכו"ע אין איסור.)

בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קע) נקט שאף מטבע שנעשה בו דיוקן לשם נוי אסור להסתכל בו מחמת האיסור שאל תפנו אל האלילים אלא מטבע שיש בו רק ראש ולא כל הגוף מדינא מותר להסתכל בו ורק מידת חסידות כדוגמת רבי מנחם בן סימאי שלא להסתכל בו.

בבן יהוידע ביאר שכל דבר שיש בו צורה שורה עליו רוח טומאה ולכן נזהר בזה רבי מנחם ואפילו מטבע שיש סיבה להסתכל בו לדעת ערכו ושווי לא היה מסתכל מחמת קדושתו. ולשון לימודים כתב שעה כן כדי לפרוש מחמדת הממון.

מלאכה בחול המועד.

אמרו בגמ' שעיקר הדבר האסור בשביעית הוא מלאכה, ובחול המועד נאסר אף טירחה יתירה. במשנה בתחילת מועד קטן מבואר, שמלאכת דבר האבד הותרה בחול המועד. ולכן מותר להשקות בין השלחין, הרגילה לקבל מים. ואם לא ישקה אותה, תאבד.

ביאר רש"י (ד"ה משקין) ע"פ המבואר במסכת חגיגה (יח, א), דכתיב "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לד' אלקיך", מה שביעי עצור בעשיית מלאכה אף ששה עצורים בעשיית מלאכה, אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששה עצורים בכל מלאכה, ואין ששה עצורים בכל מלאכה, הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים, לומר לך איזו מלאכה אסורה בחולו של מועד ואי זו מותרת, ומלאכה שיש בה הפסד אם אינו עושה אותה, כגון להשקות בית השלחין התירו חכמים. עכ"ל.

מבואר מפשטות לשון רש"י שאיסור מלאכה בחול המועד הוא מהתורה רק יש כח ביד החכמים להתיר מלאכת דבר האבד.

דבר זה ארוך בראשונים, מה המקור וגדר האיסור מלאכה בחול המועד. עיין במו"ק בראשונים, רא"ש ר"ן ועוד.

לעיל (כב, ב) בתוס' ד"ה תיפוק נחלקו ר"ת והר"ר אלחנן אי מלאכה בחול המועד אסורה מדאורייתא או רק מדרבנן. שיטת ר"ת שאסורה רק מדרבנן. והר"א פליג ממה שאמרו במו"ק (יא, ב) פתח באבל וסיים בחוה"מ לא מבעיא קאמר לא מבעיא ימי אבלו דאסור דאסור דרבנן אלא אפי' חול המועד דאסור דאורייתא. אולם ר"ת ס"ל שמוגדר דאורייתא, היות ויש לו אסמכתא מן התורה. אולם לאבל יש אסמכתא רק מדברי קבלה, א"כ בחול המועד יש לו רק עיקר מן התורה דאיכא למיגדר אטו יו"ט.

דעת ר"ת מחבאר טפי בחגיגה (יח, א בתוד"ה חולו) תוס' מוכיחים, שחול המועד אסור במלאכה מדאורייתא. וקשה לר"ת דא"כ דבר האבד וכמה מלאכת דשרינן התם היכי משתרי. וכי היכן מצינו איסור דאורייתא מקצתו אסור ומקצתו מותר וכו' יעווי"ש בעוד ראיות שהביאו.

ושם בתוס' הביאו את שיטת ריב"ם, שמלאכה בחול המועד, אסורה מדרבנן. נקט הרשב"ם בפסחים (קיה, א) ואמר רב ששת משום ר"א בן עזריה כל המבזה את המועדות, אילו עבד ע"ז. ופי' הרשב"ם (ד"ה כל המבזה את המועדות) שעושה מלאכה בחולו של מועד, דכתיב את חג המצות תשמור ונפקא לן במסכ' חגיגה איסור מלאכה בחולו של מועד. כעין זה, ברש"י (מכות כג, א ד"ה את חג המצות) מפרש בחגיגה אם בראשון ובשביעי הרי כבר אמר הא לא בא להזיז אלא על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה. ומבזה את המועדות פי' רש"י חולו של מועד.

תוספת שביעית

בברייתא שהביאו בגמ' מבואר שניתן להשקות עד ראש השנה, ותמה רש"י (ד"ה עד) שהרי נאסרה עבודת האילן אף בתוספת שביעית. ביאר רש"י כאן התירו שלא ימותו הנטיעות, שעיקר הדין של תוספת ל' יום הוא מדרבנן וכאן לא גזרו.

ותמהו תוס', הרי אם כשיטת ר"ע הרי תוספת אסורה מהתורה, ואם כשיטת רבי ישמעאל הרי מהלכה למשה מסיני יש דין תוספת לשנת השמיטה. אלא ביאר שמדובר בשביעית בזמן הזה מדרבנן כשיטת רבי וכו' ותולדות לר"ב לא נאסר. עוד ביאר שדווקא מלאכה של חרישה וזריעה הם אסורות מהתורה, אבל שאר מלאכות הם מדרבנן. וכדי לבאר את כל הנושא נאריך מעט בענין.

המשנה הראשונה בפרק א' ממסכת שביעית, וכן המשנה הראשונה בפרק ב' במסכת שביעית, מבואר שלדעת ב"ש וב"ה יש איסור חרישה בקרקע בשדה האילן קודם השביעית. לב"ש, מותר לחרוש כל זמן שיפה לפניו. ולב"ה, עד עצרת. ואילו בשדה הלבן, דעת ר"ש עד הפסח. כאן למדנו דין איסור חרישה בקרקע בתוספת שביעית מפסח ומעצרת. אח"כ באו ר"ג ובית דין, והתירו את החרישה בשישית, ובטלו את הגזירה ונמצא שמותר לחרוש עד ר"ה.

ומעתה דנו בגמ' במו"ק, איך יכול להיות שר"ג ביטל את התקנה ואת הגזירה שנגזרה בבית דין של שמאי והלל. (בירושלמי לא התבאר הדברים כבסוגיא לפנינו ועי' ר"ש פ"א ה"ו ושם בגר"א) דעת ריו"ח, שאף שתיקנו את איסור מלאכה בתוספת שביעית תיקנו שאם יבאו אח"כ ב"ד אחר יכלו לבטל את הגזירה. ושאלה הגמ', הרי דין תוספת נלמד מהלכה למשה מסיני. דעת רבי יצחק, שתוספת מהלכה למשה מסיני היא ל' יום קודם ר"ה. ושמאי והלל הוסיפו, מפסח ועצרת. ואת זה ר"ג יכל לבטל.

שאלה הגמ', הרי דין תוספת שביעית נלמד מפסוקים מפורשים בתורה "בחריש ובקציר תשבות", ולמדו ר"ע, שהפסוקים אינם נצרכים לגבי הלכות שבת. ובאו ללמד איסור מלאכה בתוספת שביעית, לפני שביעית. ואיסור מלאכה בתוספת לאחר שנת השבע. אמנם רבי ישמעאל חולק, וסובר שאין ללמוד מהפסוק הנ"ל לדין שמיטה, אלא עדיין עוסק הוא בדיני שבת, ובא לומר שקצירת העומר לצורך הקרבת העומר זוחה שבת. אלא נוקטת הגמ', לרבי עקיבא נלמד באמת מפסוקים. אולם לדעת רבי ישמעאל, נלמד דין תוספת מהלכה למשה מסיני. לדעת רביו"ח למדו, כמו שבשבת לפני ולאחריה מותר, כך גם בשביעית. ולדעת רב אשי, רבן גמליאל למד כדברי רבי ישמעאל שתוספת שביעית אסורה במלאכה, מצד הלכה למשה מסיני. אולם דווקא בזמן שבת המקדש קיים.

מענה יש לדון ולענין מה עולה בדין תוספת שביעית. לכאורה נחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל האם אסורה מלאכה בתוספת מדין תורה או מהלכה למשה מסיני. כפי העולה מדברי הגמ', רבן גמליאל ובי"ד, התירו את הגזירה שהייתה לאיסור מלאכה בתוספת. לפי דעת רב אשי, יש דין תוספת אך ורק בזמן שבת המקדש קיים. א"כ לכאורה יעלה לנו שבזמן הזה אין דין תוספת כלל. ואילו לרבי יוחנן, שלמד, שלמדו משבת בראשית מיעט תוספת. וכבר הקשו תוס' (מו"ק שם ד"ה מה) שהרי בשבת וביו"ט יש דין תוספת ואין ביטול רבי יוחנן את הדין תוספת של שביעית לגמרי. מתרצים תוס', שאף לשיטת רבן גמליאל יש תוספת כל שהוא כמו בחיוב תוספת שבת ויו"ט. (והיה מקום לומר שבין כך יהיה דין תוספת לשביעית מצד התוספת של יו"ט של ר"ה. אולם לא פשוט שלראש השנה שייך שיהיה תוספת ועי' בזה בשו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה ח"ג סי' קכה' באריכות)

א"כ נמצא לפי"ז שיש ג' סוגים של תוספת שביעית. א. מה שאסרו בית דין של הלל ושמאי, מפסח ומעצרת. ב. דין ל' יום לפני שמיטה, וזה דין תוספת שביעית מהלכה למשה מסיני או לפי ר"ע מדבר תורה. ולרב אשי דבר זה התיר ר"ג. ג. תוספת "כל שהוא", שנוקטים תוס' שאף לפי רבן גמליאל יש דין תוספת בכה"ג. ואמנם תוס' כתבו דין זה בדברי רבי יוח"נ אולם לכאורה אף רב אשי צריך להודות בזה. שהרי כפי שהביאו תוס' מהגמ' ביומא אין משהו שחולק ע"ז.

אמנם לשון הרמב"ם (פ"ג משמיטה ה"א) עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני מפני שהוא מתקנה לשביעית ודבר זה בזמן שבת המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה וזו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת ושדה הלבן עד הפסח ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה. עכ"ל. מבואר שבזמן שאין בית המקדש הותרה עבודת הקרקע עד ראש השנה ממש והרמב"ם לא חילק ולא הוסיף דין תוספת שביעית לכה"פ בשיעור כל שהוא.

אולם שיטת הרמב"ם לשיטתו לק"מ היות וכבר האריך הביאור הלכה (סי' רצג) שלרמב"ם דין תוספת בשבת ויו"ט זה רק מדרבנן. לכן נחא מאוד שהרמב"ם לא כתב את דין התוספת. שהרי אף לדברי התוס' בריוח"נ נלמד הענין משבת. והרמב"ם עצמו סובר שבשבת אין תוספת מדין תורה.

ועל קושיא זו הביא התוספות רא"ש בשם הראב"ד, שאין בשבת ויו"ט "איסור מלאכה בתוספת", אלא למדו חז"ל, היות וא"א לצמצם בזמן, וכדי שלא יעשה מלאכה בזמן של בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, לכן צריך להפסיק קודם, מכורח המציאות. אולם בשביעית, שאמרו דין תוספת שביעית, באו לאסור בתורת דאי, ולקיים הלכה של איסור מלאכה בתוספת, וזה מה שהתירו רבן גמליאל ובית דין.

ובריב"א ביאר, שאין לאסור תוספת שביעית מחמת הדמיון לשבת, כיון שבשבת התורה חזרה וכפלה את האיסור. ואילו בשביעית לא כפלו ואין להוסיף איסור בתוספת.

אלא שעדיין לשיטת הרמב"ם קשה. שהרי כאמור דברי הרמב"ם שכל האיסור מלאכה בתוספת שביעית הוא מהלכה למשה מסיני. וא"כ אנו לא לומדים את הפסוק שהביא רבי עקיבא "בחריש ובקציר תשבות" שמתייחס לדיני שביעית, אלא כדברי רבי ישמעאל שהפסוק מתייחס לדיני שבת וקצירת העומר. ואילו הרמב"ם עצמו בריש הלכות שמיטה כתב, את הפסוק הנזכר בתורת איסור לשביעית. (ועי' באריכות דברים בענין כאן בקרן אורה. תפארת ישראל על המשניות שביעית פרק ב' אות ב' במה שהתכתב עם הרע"א. בפאת השלחן ריש שביעית ושם ברדב"ז.)

חליפי שביעית חייבים בביעור

מבואר בגמ' שעי"ז ושביעית בשניהם יש חליפי חליפין האסורים, והנפק"מ בשביעית שהיא אסורה לעולם, והיא וחליפיה חייבים בביעור פירות שביעית. כתב רש"י (ד"ה מתבערין) נאכלין קודם הביעור קודם שיכלה לחיהמן השדה אותו המין שמכר.

התורה אמרה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכו' ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" (ויקרא כה, ו-ז) ודרשו בתורת כהנים וכן בגמ' בתענית (ו, א) וכן בפסחים (נב, ב) "כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמה שבבית כאשר כלה לחיה בשדה כלה לבהמתך שבבית". ומכאן אף למדו, שלגבי האדם עצמו אין לו לאכול מפירות שביעית שנמצאים אצלו בבית, מאותו הזמן שכלה לחיה בשדה, וצריך לבער מביתו.

האם מצוות ביעור מן התורה או מדרבנן. עקרי השיטות בקצרה: מהתורה, תוס' בפסחים (נב, ב ד"ה עד). וכן מורה לשון רש"י במסכת יומא (פג, א ד"ה טבל). דעת התוס' בחולין (קכ, א ד"ה היא), בסוף דבריהם. ועי' במנחת חינוך (מצוה שכח)

מאיך דעת הרמב"ן ע"ה בתחילת פרשת בהר (ויקרא כה, ז. וכן בפסוק יב) דין ביעור פירות שביעית, מדברי סופרים. והפסוק הוא אסמכתא בעלמא. (עי' פני' פסחים שם בביאורו בדברי הרמב"ן.)

מתי מבערים? מבואר במשנה שביעית (ט, ב) "שלוש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן וגליל ושלוש ארצות בכל אחת ואחת וכו'". בכל אחת מהארצות הנזכרות יש חלוקה של מקום גידול, הר, שפלה ועמק. סה"כ, תשע מקומות גידול בארץ ישראל. ונחלקו רש"י ותוס' (בפסחים שם) האם דנים לפי ה"מחוז" כולו. או לכל ארץ וארץ בתוך המחוז.

בזמן הזה, כתבו הפוסקים שאנו לא בקיאים בדיוק בתאריכים. והתאריכים המתפרסמים ע"י מערכות הכשרות הם לחומרה. והפתרון הפשוט, להפיקר כל יום. היות פרקטי, להפיקר ביום הראשון של ספק זמן הביעור, ויכניס לביתו בחזקת מופקרים, בלא לזכות בהם. עי' חזו"א סי' טו אות ה; ומנחת שלמה סי' נא אות יח. {כאשר הפירות מצויים בשדה, ואפילו שרק מונחים ע"ג קרקע מוגדר הדבר שמצוי לחיה. ראה לדין זה עי' מה שלמדו החזו"א סי' טו אות ב, והמקדש דוד סי' נט אות ב. אולם המבי"ט (ח"ג סי' מה) חולק, וסובר, שרק פירות המחוברים לאילן, דוחים את זמן הביעור. ואם על האילנות אין פירות ורק תלושים נמצאים בשדה כבר הגיע זמן הביעור.}

כיצר מבערים? שיטת רש"י (פסחים שם ד"ה משום) שמפקירן במקום דריסת חיה ובהמה. פשוטו לשונו של רש"י נראה, שפירות שהגיע זמן ביעורם צריכים לאבדם. שיטת ר"י בתוס' (ד"ה מתבערין) שבאמת מותר באכילה לאחר הביעור. ומה שיש מקומות שמשמע משם שאחר הביעור הפירות אסורים באכילה זה דווקא כאשר משאיר בביתו ע"מ שפירות אלו ישארו בחזקתו, אולם אם מפקירן ויכל להכניס לביתו לאחר שהפיקר ובודאי שאז מותרים הם באכילה.

הפירות שנשארו אצלו ולא חילקם לשכניו וכו', צריך לבערם מן העולם והם אסורים באכילה כאמור אף לדעת התוס'. אלא שנחלקו הפוסקים, מתי זה השעה הקובעת לענין זה. בחזו"א (סי' יא או ו) מבואר שכאשר כלה מן השדה, באותו יום עד השקיעה יכול לחלק את הפירות, ויכול לתת לכל אחד שיעור מזון ג' סעודות. ורק את הנשאר אח"כ יש עליו דין ביעור גמור. אולם הגרש"ז במנחת שלמה (סי' נא אות ז) נקט שצריך לחלק את הפירות קודם הזמן שכלה מן השדה. ולאחר שכלה יותר אין שייך לחלקם. (ועי' בראב"ד פ"ז משמיטה ויובל ה"ג; שם במהר"י קורקוס ובכס"מ; רמב"ן על התורה ויקרא כה ז; מהר"ט ח"א סי' מג; ערוך השלחן פכ"ז סעי' ח)

מי שמעונין לשרוף את פירות הביעור, האם רצוי הדבר? כתב בשערי צדק (פי"ט סעי' ו) ומי אשר מלא ידו ל' ויכולת בידו לקיים מצוות ביעור על ידי שריפה, נ"ל שיעשה כן שאיזה ימים קודם שיעיג לזמן הביעור יחלק הכל לעניים וישאיר לעצמו מעט מכל מין לקיים בו מצוות ביעור בשריפה בזמנו וכן דעתו לעשות אם יזכני ד' לעלות לארץ הקודש ולקיים מצוות ביעור שביעית.

אולם למעשה, כמובא בספר השמיטה (פי"ט הערה 3) בשם הרב דייקן שאין להחמיר ולשרוף את פירות הביעור היות וזוהי חומרה המביאה לידי קולא שהרי מפסיד פירות שביעית ואין אנו יודעים בדיוק את חישוב הזמן של כלה השיעור שיש בו מצוות ביעור. ומי שיש לו זמן הביעור.